

УДК 342.4, 342.7, 342.9.

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.2.42>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Макаренко О.Ю.,

*доктор юридичних наук, професор,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
ORCID: 0000-0002-3020-0658*

Мацак М.Д.,

*аспірант 1-го курсу,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
ORCID: 0009-0004-4466-9993*

Макаренко Н.А.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
ORCID: 0000-0001-7772-0047*

Макаренко О.Ю., Мацак М.Д., Макаренко Н.А. Адміністративно-правові аспекти надання безоплатної правової допомоги в умовах воєнного стану.

В даній наданій для публікації статті, авторами проаналізовані та дослідженні питання які стосуються питань надання якісної та своєчасної безоплатної правової допомоги, в умовах воєнного стану.

Методологічну основу дослідження являє собою система загальнонаукових методів, що забезпечують об'єктивний аналіз та оцінку досліджуваного предмета.

Автори вважають, що наразі необхідно більш популяризувати безоплатну правову допомогу, не тільки у засобах масової інформації, а і привертати увагу громадських організацій, благодійних фондів, зокрема тих які займаються наданням допомоги внутрішньо переміщеним особам, адже вони як ніхто розуміють на скільки складно жити та працювати в умовах воєнного стану.

На наш погляд, доцільно переглянути Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» і звернути увагу на громади та області, які знаходяться поруч з лінією фронту, адже на разі люди які проживають на таких територіях потребують значно більшої підтримки та уваги з боку держави.

Також автори наголошують на тому, що для роботи у центрах надання безоплатної первинної та вторинної допомоги, потрібно залучати молодь, робити програми стажування, для того щоб безоплатній допомозі дійсно довіряли, і розуміли, що безоплатна допомога не означає неякісна.

Ми також вважаємо за доцільне зазначити, що надважливе питання надання якісної та своєчасної допомоги, в частині надання безоплатної допомоги, в умовах воєнного стану стало ще більш актуальним та болючим для значної кількості наших співгромадян. До вже існуючих проблем долучились проблеми фізичної неможливості не тільки отримати правову допомогу, але і доступ до правосуддя. Така проблема загострилась через тимчасову окупацію територій, знищення будівель судів та переміщення судів та правоохоронних органів в інші регіони.

Ключові слова: Безоплатна правова допомога, суд, суддя, юрисконсульт, адвокат, право, правовий захист, внутрішньо переміщені особи.

Makarenko O.Y., Matsak M.D., Makarenko N.A. Administrative and legal aspects of providing free legal aid under martial law.

Abstract. In this article submitted for publication, the authors analyze and study the issues related to the provision of quality and timely free legal aid under martial law.

The methodological basis of the study is a system of general scientific methods that provide an objective analysis and evaluation of the subject under study.

The authors believe that it is now necessary to popularize free legal aid more, not only in the media, but also to attract the attention of public organizations and charitable foundations, in particular those engaged in providing assistance to internally displaced persons, since they understand better than anyone how difficult it is to live and work under martial law.

In our opinion, it is advisable to revise the Law of Ukraine «On Free Legal Aid» and pay attention to the communities and regions located near the front line, because people living in such areas need much more support and attention from the state.

The authors also emphasize that young people should be involved in the work of free primary and secondary care centers, and internship programs should be organized so that people really trust free aid and understand that free aid does not mean low-quality.

We also consider it appropriate to note that the crucial issue of providing quality and timely assistance, in terms of free aid, has become even more urgent and painful for a significant number of our citizens under martial law. The problems of physical impossibility not only to receive legal aid, but also to access justice have been added to the existing problems. This problem has been exacerbated by the temporary occupation of the territories, the destruction of court buildings and the relocation of courts and law enforcement agencies to other regions.

Key words: Free legal aid, court, judge, legal adviser, lawyer, law, legal protection, internally displaced persons.

Постановка проблеми (Introduction). Дивлячись на сьогоднішні реалії ми розуміємо, що Україна зіштовхнулася з безліччю проблем та викликів, які постали не лише перед державою, але і перед кожним громадянином нашої країни.

Збройна агресія Російської Федерації проти України, дуже негативно вплинула на всі складові нашого життя, звичайно дуже негативно відображається на економічній складовій нашої держави, теж саме стосується і галузей виробництва. Дуже негативний вплив також на психіку населення, це відчувається як у побутовому житті, так і в роботі.

Цей вплив, ми на жаль відчуватимемо ще дуже довго, незалежно від того скільки ще триватиме військовий стан. Усі ми продовжуємо працювати на перемогу, сплачуємо податки, допомагаємо Збройним Силам України, але не варто забувати і про незахищені верстви населення, серед яких діти, пенсіонери, інваліди, і т.д.

Сучасне життя кидає дюжину викликів з якими ми маємо справлятися, ми повинні трансформуватися зараз кожен день, пристосовуватися до нових змін на обставин, не тільки держава має бути на військових рейках, але і всі українці. Звичайно зміни стосуються як бізнесу, економіки так і органів влади. Безоплатна правова допомога є гарантією того, що особа яка потребує юридичної допомоги, первинної або вторинної, обов'язково отримає її незалежно від соціального статусу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значна увага тематиці безоплатної правової допомоги, знаходила відображення в роботах наукових вчених, зокрема, С.В. Гончаренко, Д.Д. Іваненко, А.Г. Гаркуші, С.В. Оверчуса, А.В. Іванцової, О.Г. Яновської, В.І. Форманюк та ін.

Тема яка досліджується у даній статті, вже неодноразово висвітлювалася у наукових статтях та тезах інших науковців, проте звичайно тематика внутрішньо переміщених осіб, збройної агресії Російської Федерації відносно України, осіб які втратили житло, не була актуальною до 24 лютого 2022 року.

Дивлячись на сьогоднішні реалії, ми розуміємо що дослідження та висвітлення даної тематики є не просто актуальним, а ще і корисним, тому що кожен громадянин нашої країни у той чи іншій мірі відчуває на собі наслідки війни, тому безоплатна правнича допомога є наразі дуже важливою та потрібною, поза як громадяни мають почувати себе захищеними, незалежно від соціального статусу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Під час дослідження теми, яка висвітлена у даній науковій статті, ми зіштовхнулися із безліччю викликів, зокрема це стосується прифронтових областей та громад, адже люди які на сьогоднішній день там проживають потребують уваги та підтримки не тільки у наданні матеріальної або гуманітарної допомоги, а ще і консультативної, юридичної і т.д.

На разі на території нашої країни запроваджений особливий правовий статус, який звичайно вносить свої корективи у життя держави та населення, що у свою чергу приносить певні виклики.

Мета дослідження – методологічну основу дослідження становлять система, методи та підходи, що забезпечили об'єктивний аналіз досліджуваного предмета. Досліджували питання чинного Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» перевіряли його актуальність з огляду на те, з чим зіштовхнулася Україна сьогодні. Також висвітлено проблематику щодо якості надання такої допомоги, і посадових осіб які її надають. Проаналізовано види безоплатної правової допомоги, а також форми її надання в умовах воєнного стану.

Завдання дослідження:

- Зробити аналіз нормативно-правових заходів які забезпечують надання безоплатної правової допомоги.
- Здійснити комплексний аналіз ефективності системи надання безоплатної правової допомоги в Україні у період дії військового стану.
- Проаналізувати нормативно-правову базу, що на сьогоднішній день регламентує надання центрами безоплатної первинної та вторинної допомоги.
- На основі проведеного дослідження зробити висновок щодо можливого поліпшення умов для вразливих категорій населення отримання безоплатної правової допомоги, особливо для осіб які проживають у прифронтових областях та громадах.

Метою цієї статті є системний аналіз та дослідження якості надання безоплатної правової допомоги на території України, що проводилось шляхом вивчення, аналізу та порівняння:

- нормативно-правової бази;
- досліджень науковців у даній сфері;
- аналізу надання такої допомоги центрами надання безоплатної правової допомоги.

Викладення основного матеріалу. Безоплатна правнича допомога - правнича допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [1].

Право на безоплатну правову допомогу – гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу [2]. При реалізації права на безоплатну правову допомогу не допускається застосування привілеїв чи обмежень до осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [3].

Безоплатна первинна правова допомога включає такі види правових послуг:

- 1) надання правової інформації;
- 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань;
- 3) складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);
- 4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації[4].

Суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні є:

- 1) органи виконавчої влади;
- 2) органи місцевого самоврядування;
- 3) фізичні та юридичні особи приватного права;
- 4) спеціалізовані установи.

Актуальність питання про створення дієвої системи безоплатної правової допомоги сьогодні не викликає сумніву. В Україні діє значна кількість нормативно-правових актів, які визначають правовий статус особи у різних сферах суспільного життя. Але у багатьох випадках громадяни, навіть знаючи, що їх певне право чи обов'язок регламентовані в законі, не обізнані з процедурою їх реалізації. Загальновідомим фактом є те, що для пересічного громадянина надання безкоштовної правової допомоги є нагальною потребою, оскільки правова допомога, яка надається адвокатами, юридичними фірмами, на жаль, сьогодні є доступною не для всіх категорій населення [5].

На нашу думку, потрібно створити більш дієвий механізм безоплатної правової допомоги для незахищених верств населення, до яких звичайно входять внутрішньо переміщені особи, адже це люди які залишили свої домівки, або і зовсім залишилися без них.

Дуже гарним прикладом надання безоплатної правової допомоги є запровадження юридичних клінік, які створені переважно на базах юридичних навчальних закладів [6].

На нашу думку, головне призначення юридичної клініки полягає у створенні умов для надання безоплатної правової допомоги соціально незахищеним верствам населення, забезпечення безперервної практичної спрямованості професійної освіти.

Асоціація юридичних клінік України – громадське об'єднання, діяльність якого спрямоване на розвиток юридичної клінічної освіти та розбудову мережі юридичних клінік [7].

Місією Асоціації юридичних клінік України є забезпечення функціонування якісних юридичних клінік в системі вищої юридичної освіти України.

Юридичний клінічний рух забезпечує системну підготовку юристів, готових до практичної професійної діяльності, тим самим сприяючи утвердженню в українському суспільстві верховенства права, доступу до правосуддя та підвищення рівня правової культури [8].

На сьогодні лівова частка наших громадян не знають про свої права та обов'язки, тому доречно виокремити юридичну клініку як безкоштовну та якісну консультацію для осіб, які постраждали внаслідок Збройної агресії Російської Федерації проти України [9]. У таких юридичних клініках консультації проводять переважно студенти або курсанти юридичних вузів за допомогою викладачів, юрисконсультів та адвокатів.

Правова допомога може надаватися на платній чи безоплатній основі. Але у будь-якому випадку, реалізація права на правову допомогу неможлива без того чи іншого обсягу грошових витрат [10].

Принцип гарантованого державного фінансування означає, що фінансова винагорода суб'єкту надання безоплатної правової допомоги буде відповідати кількості і якості витраченої ним праці і сплачуватися у спосіб, який не принижує його гідність із коштів державного бюджету.

Але такий різновид витрат представляє інтерес як з точки зору фінансового права, так і з позиції судочинства. Про це свідчить і підвищена увага держави до інституту правової допомоги, який по праву можна вважати комплексним.

Фінансування безоплатної правової допомоги залежить від її виду [11]. Так, безоплатна первинна правова допомога фінансується за рахунок видатків Державного бюджету України на утримання відповідних органів виконавчої влади, місцевих бюджетів та інших джерел. А фінансування безоплатної вторинної правової допомоги здійснюється лише за рахунок видатків Державного бюджету України.

При цьому розкриття поняття правової допомоги через категорію «правова послуга» слушно піддається критиці у наукових доробках, оскільки слово «послуга» вказує на можливість вчинення дії або здійснення діяльності, як правило, на відплатній основі, тоді як допомога повинна мати безвідплатний характер [12].

Повертаючись до надання безоплатної правової допомоги в умовах воєнного стану, є розуміння того що, у прифронтових громадах та областях функціонують центри надання безоплатної правової допомоги, можливо звичайно не на тих потужностях які були до 24 лютого 2022 року. Що стосується громад які знаходяться зовсім поруч із лінією фронту, то їх консультують переважно волонтери, це представники Благодійних фондів та Громадських організацій.

Висновки. Після запровадження військового стану в Україні, держава зіштовхнулася з величезною кількістю викликів, адже кошти потрібно спрямовувати не лише на військові потреби, але і на забезпечення економіки, також і на інші сфери життєдіяльності нашої країни.

Наші правоохоронні органи, медичні установи, військові, громадські організації, благодійні фонди, громадяни нашої країни об'єдналися у один великий організм виключно заради нашого з вами майбутнього.

Наразі через активні бойові дії, обстріли критичної та цивільної інфраструктури, пріоритети змінилися, проте ми стоїмо, і працюємо на благо нашої держави.

Органи державної влади також мають бути більш активними у цих питаннях, і розуміти що всі ми робимо одну справу, незалежно від викликів які постають перед нами щодня. Тому робота органів державної влади та місцевого самоврядування є невід'ємною частиною функціонування єдиного організму під назвою Україна.

Кожен займається своєю справою, і кожен із нас на своєму місці, військові виборюють наше з вами майбутнє, медики рятують наше життя та життя наших захисників, правоохоронні органи забезпечують громадський порядок, а громадяни повинні дотримуватися законів та діяти виключно у межах своїх прав та обов'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про безоплатну правничу допомогу». 2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.
2. Конституція України. 1996. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Гаркуша Г.А. Деякі аспекти надання безоплатної правової допомоги в Україні. *Форум права*. 2019. № 2. С. 15–22.
4. Коваль К. Безоплатна правова допомога у країнах світу. К. *Правовий тиждень*. 2011. № 40-41, с. 12–14.
5. Яновська О.Г. Європейські стандарти надання безоплатної правової допомоги в кримінальному судочинстві: проблеми реалізації в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 6-1(2). С. 199–202.
6. Козьяков І., Говоруха О. Актуальні питання реалізації принципів надання безоплатної правової допомоги. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1 (17). С. 107–116.
7. Іванцова А.В. Поняття безоплатної правової допомоги в Україні та за кордоном. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8, № 3. С. 40–45.
8. Лоджук М.Т. Юридичний клінічний рух в Україні: особливості становлення та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2013. Вип. 22. Ч. 2. Т. 1. С. 73.
9. Савелова Ю.М. Юридична клініка як засіб підвищення рівня практичної підготовки юристів у вищих навчальних закладах. *Право і суспільство*. 2014. № 1.2. С. 43–46.
10. Право особи на безоплатну правову допомогу: колективна монографія / Ю.О. Данилевська, Л.В. Павлик, З.З. Петрович, У.О. Цмоць. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 136 с.
11. Мироненко Н.М., Варфоломєєва Т.В., Ромовська З.В. та ін. Довідник майбутнього адвоката: Навчальна та науково-практична література. К.: Видавництво «Прецедент», 2012. 1152 с.
12. Бежевець А.М. Безоплатна правова допомога: проблеми розвитку. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право*. 2012. № 1. С. 125–127.